

PAPP LÁSZLÓ*

Különbírók szerepe és rendeltetése a modern igazságszolgáltatási rendszerekben**

I.

A modern polgári államokban a jogállamiság egyik alapfeltétele a három hatalmi ág elválasztása, mellyel lehetővé válik a jogviták eldöntésének független bíróság elé utalása. Ebben az összefüggésben a bírói függetlenség a jogállamiság egyik elemeként is értelmezhető, hiszen a megsértett jogrend helyreállításának monopoljoga az igazságszolgáltatást illeti meg.

Hazánkban a jogállami értelemben vett igazságszolgáltatásról a bírói hatalomról szóló 1869:4. tc. megalkotása óta beszélhetünk, amely elválasztotta a közigazgatástól az igazságszolgáltatást, és deklarálta, hogy a bíró kizárólag a jog normái alapján köteles ítélni.¹ A bírói hatalmi ág függetlensége azt az alkotmányos igényt fejezi ki, hogy az igazságszolgáltatást úgy kell megszervezni, hogy annak működése mentes legyen a törvényhozó és végrehajtó hatalom illetéktelen beavatkozásától.² A közigazgatás és igazság-

* egyetemi adjunktus, Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar

** A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem és a Szegedi Tudományegyetem együttműködésével készült.

¹ 1869:IV. tc. 1. §-a értelmében „az igazságszolgáltatás a közigazgatástól elkülönítetik. Sem a közigazgatási, sem a bírói hatóságok egymás hatáskörébe nem avatkozhatnak.” Ehhez párosul a 19. §, mely szerint „a bíró a törvények, a törvény alapján keletkezett s kihirdetett rendeletek s a törvényerejű szokás szerint tartozik eljárni és ítélni.” A törvény jelentőségéről lásd bővebben: MÁTHÉ GÁBOR: *A bírói hatalom gyakorlásáról szóló 1869. évi IV. tc. létrejötte és jelentősége a dualizmus jogrendszerében* Gazdaság- és jogtudomány: a Magyar Tudományos Akadémia Gazdaság- és Jogtudományok Osztályának közleményei, 1969. 3. köt. 1/2. sz. 133–161. pp.

² Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy az 1869:IV. tc. tükrében a bírói függetlenség nem értelmezhető pusztán egy falként, mely megvédi az igazságszolgáltatást a másik két hatalmi ágtól, hanem attól az egy jóval bonyolultabb eszmerendszer. A törvény által, a bírói függetlenség garanciájaként meghonosított intézmények: a bírósági szervezetrendszer törvény általi meghatározottsága, az elmozdíthatatlanság és összeférhetetlenség. A törvényesen kinevezett – s ezáltal a szakmai képesítési követelményeknek is megfelelő – bíró csak a törvényben meghatározott esetekben mozdítható el, helyezhető át állásából, mely kivételek között a bírósági rendszer átszervezését, rokoni kapcsolatok folytán kialakuló összeférhetetlenséget, kötelező nyugdíjazást és a fegyelmi felelősséget találjuk. Mindegyik kivétel, de különösen az utolsó a bíróval illetve az ítélezési tevékenységgel szemben támaszt követelményeket, mely kapcsán azt látjuk, hogy a bírói függet-

szolgáltatás elválasztását azonban a maga tökéletlenségében kell értelmeznünk, ugyanis tökéletes hatáskörrelválasztás legfeljebb elméletileg létezik, a gyakorlatban azt megvalósítani lehetetlen.³ Továbbá a bíróságok és ítélőbírák függetlensége – bár alapfeltétele de – a jogállami ítélkezésnek csak egy elemét jelenti, hiszen olyan további követelményeknek, mint a törvény előtti egyenlőség, az igazságszolgáltatás egységessége szintén érvényesülni kell.

A továbbiakban az igazságszolgáltatás egységességével kívánok foglalkozni, amely magában foglalja a rendes bíróságok és a különbíróságok alkalmazásának problematikáját.

Időtől és kortól függetlenül a különbíróságok vizsgálata körében két alapfeltételt kell elfogadnunk. *Egyrészt* a különbíróságok és az ott dolgozó bírák ítélkező tevékenysége és jogállása ugyanolyan, mint a rendes bíróságokon dolgozó bíróké. Ebből adódóan a különbíróságok bírói ugyanazt a bírói függetlenséget élvezik, tevékenységük ugyanolyan ítélkezési tevékenységnek minősül. *Másrészt* a bírósági szervezetrendszeren belül a rendes és különbíróságok aránya soha nem lehet azonos, mindig az előbbi primátusának kell érvényesülnie. Amennyiben az első előfeltétel sérül, akkor valójában nem is különbíróság, hanem rendkívüli bíróság jön létre, amely sem az igazságszolgáltatás egységességével, sem pedig a jogállami bíraskodással nem egyeztethető össze.⁴ Amennyiben pedig a második követelmény sérül, azaz a különbíróságok arányaikban elérik, esetleg meghaladnák a rendes bíróságokat, akkor az az igazságszolgáltatás egységességének az elvét emésztien fel, amellyel a bírósági szervezet átláthatatlanná válna, ez pedig mind a bírósághoz fordulás jogát, mind az átlátható és kiszámítható igazságszolgáltatás követelményét sértené. Mind a két előfeltétel abból a prekoncepcióból indult ki, hogy a különbíróságok korlátozott mértékben megengedhetők, azaz a jogállamisággal nem összeegyeztethetetlenek.

Kitekintve Európa többi országaira azt látjuk, hogy különböző intenzitással szinte valamennyi állam alkalmazza a különbíróságokat.⁵ Mindez hazánkban sincs másképp, hiszen az Alaptörvény 25. cikk (4) bekezdése értelmében „*A bírósági szervezet többszintű. Az ügyek meghatározott csoportjaira külön bíróságok létesíthetők.*” Ugyanígy Alaptörvényünk hatálybalépését megelőzően az 1949:20. tv. 45. § (1)-(2) bekezdése is hasonló rendelkezést tartalmazott,⁶ s ha időben visszafelé haladva alkotmányfejlődé-

lenség és annak garanciái nemcsak az illetéktelen beavatkozástól való mentességet, hanem végső soron az igazságszolgáltatás pártatlanságát és átláthatóságát is szolgálták.

³ Ennek értelmében a közigazgatási szervek mindig is végeznek jogszolgáltatást, melynek iskolapéldája a kihágási, majd később szabálysértési ügyek közigazgatási szervekhez való telepítése. Ugyanakkor a bíróságok is végeztek igazgatási teendőket, így a tárgyalat korszakban a telekkönyvek, azaz a mai értelemben vett ingatlan-nyilvántartás járásbírói kontrol alá került.

⁴ Ilyen rendkívüli bíróságok voltak a rögtönítélő, statáriális bíróságok.

⁵ A teljesség igénye nélkül napjainkban különbíróságként közigazgatási bíróságot (Belgium, Bulgária, Dánia, Németország, Észtország, Franciaország, Finnország, Olaszország, Litvánia, Luxemburg, Hollandia, Lengyelország, Portugália), katonai bíróságot (Bulgária, Görögország, Románia), tengerészeti és kereskedelmi bíróságot (Dánia, Svédország), ingatlan-nyilvántartási bíróságot (Dánia), munkaügyi bíróságot (Németország, Ciprus, Szlovénia, Finnország), szociális bíróságot (Németország), adóügyi bíróságot (Németország) határozzák meg az egyes jogrendszerek.

⁶ A negyedik alaptörvénymódosításig Alaptörvényünk illetve a korábbi alkotmányunk vonatkozó rendelkezései között legfeljebb annyi különbséget vélünk felfedezni, hogy az Alaptörvény hivatkozott rendelkezése példálózó jelleggel – a közigazgatási és munkaügyi bíróságokra utalva – nevesíti a különbíróságokat, míg a korábbi alkotmány szövegezése egyszerűen csak deklarálta azok megengedhetőségét. A negyedik alaptörvénymódosítással azonban az említett példálózó jellegű felsorolás kikerült az alapszövegből.

sünk kartális periódusát elhagyjuk, akkor azt tapasztaljuk, hogy 1949 előtt a történeti alkotmányunk is lehetővé tette a különbírósgok szervezését. Mindezekből következik, hogy a magyar közjogi hagyomány szerves részét képezte a különbírósgokban való gondolkodás. A tanulmány a 19. század közepétől napjainkig, áttekinti és rendszerezni kívánja a Magyarországon működött különbírósgokat.

II.

A különbírósgok rendszerezésének egyik lehetősége, hogy azok felállítását a korszakra jellemző történelmi sajátosságként értelmezzük vagy nem. Így az első csoportba azok a különbírósg tartoznak, amelyek a korszak történelmi sajátossága hívott életre. Ide sorolhatóak: a) Főudvarnagyi Bíróság; b) konzuli bíraskodás; c) községi bíraskodás és békebírák; d) népbíróságok; e) társadalmi bíróság; f) Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa. Míg a második csoportba azok a bíróságok sorolhatóak, amelyek nem, vagy nem feltétlenül korlátozódnak egy adott történelmi korszakhoz. Ebbe a csoportba sorolhatóak: a) katonai bíróságok; b) Fiataikorúak Bírósága; c) munkaügyi bíróságok; d) Közigazgatási Bíróság; e) szabadalmi bíraskodás; f) Hatásköri Bíróság, g); Kartellbírósg;

A dualizmus korában felállított *Főudvarnagyi Bíróság*, mint a király család tagjai, illetve a területen kívüliség jogával rendelkező személyek felett ítélkező bírói fórum nem új keletű. Jogelődje, bécsi székhelyű Főudvarnagyi Hivatal több évszázados gyakorlattal rendelkezett, amelynek hatásköre 1783-ban és 1852-ben pátensekkel lett rendezve. Az 1868:54. tc. a kézbesítésre vonatkozó szabályok között elismerte a hivatal működésének jogszerűségét, és annak a felsőbbbírósgai gyakorlat olyan értelmezést tanúsított, amely elismerte a Főudvarnagyi Hivatal bírói hatóságát. E bécsi székhelyű hivatalnak a fellebbviteli fórumai osztrák bíróságok voltak, és eljárásukban is osztrák jogot alkalmaztak. A 19. század második felére mindez közjogi aggályokat szült, hiszen a hivatal működése a magyar bírósgai szervezettől és eljárástól független volt. Ebből adódóan a polgári peres eljárás kodifikációja közben merült fel a kérdés rendezése, amely végül önálló jogszabályban, az 1909:16. tc-ben öltött testet. A bíróság bírāja és ülnökei Magyarországon bírói képesítéssel rendelkező bírók voltak, hatáskörét tekintve e szerv járt el a királyi család hitbizományi pereiben; b) területen kívüliek pereiben; c) azon személyek pereiben, akik esetén a Főudvarnagyi Hivatal járt el korábban. A bíróság döntésével szemben a Budapesti Ítéltáblához, onnan pedig a Kúriához lehetett fordulni. A bíróságot 1918-ban megszüntették és a kincstári birtokok kezelésére zárlati bíróság állt fel. A diplomáciai vagy nemzetközi közjogon alapuló menetességet évező személyek pereiben pedig a területen kívüliek bírósága járt el. A Főudvarnagyi Bíróság, az eredeti szervezetében, 1920-ban állt helyre, s a II. Köztársaság kikiáltását követően az 1946:4. tv. törölte el végérvényesen. Így a Főudvarnagyi Bíróság kifejezetten a monarchikus államformából levezethető bíróság volt.

A *konzuli bíraskodás* Európában nagy hagyományokkal rendelkezett, amely lényegében azt jelentette, hogy állam, saját polgára felett egy másik állam területén is saját joga alapján járhatott el. Ezt az engedményt az államok általában kapitulációs szerződéssel tették meg egymás irányába. A bíraskodás e formájának törvényi szabályozására a dualiz-

mus időszakában került sor, az 1891:31. tc.-vel. A törvény értelmében az Osztrák-Magyar Monarchia konzulja bíraskodott a Marokkóban, Perzsiában, Kínában, Sziámban, Zanzibárban, Törökországba, Bulgáriában és Egyiptomban élő magyar illetve osztrák állampolgárok felett.⁷ A konzuli bíróság másodfokú fóruma a Konstantinápolyban felállított fő-törvényszék volt, amelynek székhelyét az 1917:19. tc. ötévente váltakozva Budapestre és Bécsbe helyezte át. Bár a konzuli bíraskodás még a 19. században is nagyon népszerű volt, az I. és a II. világháborút követően ezen ítélkezési konstrukció végleg eltűnt.⁸

A *községi bíraskodás* és a *békebírák* szintén csak a dualizmusra, rövid ideig jellemző bírói fórumok voltak. A községi bíraskodást már a kiegyezést megelőzően az 1836:9. és 20. tck és az 1868:54. tc. is szabályozta. A közigazgatás és az igazságszolgáltatás elválasztásával azonban dogmatikailag problémássá vált a bíróság fenntartása, s így elsősorban célszerűségi szempontok miatt tartotta meg a jogalkotó. E bíróság funkciója ugyanis a rendes bíróságok tehermentesítése volt a kis pertárgy értékű követeléseket illetően. Ezt szem előtt tartva született meg az 1877:22. tc., amely szerint a községi bíraskodás a felek számára alternatíva volt, ugyanis alá kellett vetniük magukat a községi bíróságnak. A döntés ellen jogorvoslatnak nem volt helye. Az 1877:22. tc. intézményesítette a korábbi békebírói gyakorlatot úgy, hogy törvényhatósági jogú városokban, rendezett tanácsú városokban és nagyközségekben a közigazgatási bizottság meghallgatása után az igazságügyi miniszter előterjesztésére a király békebírákat nevezett ki. A képesítési követelmények a bírákéval voltak azonosak, azonban tevékenységüket ingyenesen látták el, ezért a kincstártól külön díjazásban nem részesültek. Az 1911:1. tc. a községi bíraskodás és a békebírák esetén is felemelte a pertárgyértéket, és lehetővé tette döntésükkel szemben a járásbírósághoz fordulást. A két típusú bíraskodás közelítésével 1911 után a békebíróknak nem kellett jogi végzettséggel rendelkezniük, ugyanis a törvényhez fűzött indokolás szerint a törvényhatóság hivatali közegeivel estek egy megítélés alá. Tekintettel arra, hogy a községi bíraskodás a rendes bírósági szervezet tehermentesítésére maradt fenn, így ugyanezt a funkciót megvalósító fizetési meghagyás bevezetésével elveszítette súlyát, s gyakorlatilag a 20. századra fordulva jelentéktelenné vált.⁹

A *népbíróságokat* Magyarországon a 81/1945 ME rendelet állította fel, elsősorban a háborús bűnösök felelősségre vonására. A népbíróságok a törvényszékek székhelyén szerveződtek, tanácsvezetőit az igazságügyminiszter jelölte ki, míg hat ülnökét a Függetlenségi Front öt pártja, illetve a Szakszervezetek Országos Tanácsa által delegált egy-egy tag alkotta. A népbíróságok fellebbviteli fóruma a Népbíróságok Országos Tanácsa volt. A rendeleti szabályozást az 1945:7. tc. törvényerőre emelte, s 1950-ig e bíróságok több, mint 27 ezer ügyben jártak el, amelyből 477 halálos ítélet született, amelyek közül 189-et végre is hajtottak. Ennek oka részben az is lehetett, hogy a demokratikus államrend és a köztársaság védelméről szóló 1946:7. tv. még szélesebb körben lehetővé

⁷ TESCHMAYER GÁBOR: *A konzuli bíraskodás intézménye az Osztrák-Magyar Monarchia külügyi igazgatásában*. Acta Beregsasiensis 2010/3. sz. 119. p.

⁸ Konzuli bíraskodásról lásd bővebben: ANTAL TAMÁS: *A konzuli bíraskodás a dualizmus korában: Az 1891. évi XXXI. tc. létrejötte*. Acta Universitatis Szegediensis, Acta Juridica et Politica, Publicationes Doctorandorum Juridicorum, 2004. sz. 5–52. pp.

⁹ A fizetési meghagyás hazai bevezetéséről lásd bővebben: HARSÁGI VIKTÓRIA: *A magyar fizetési meghagyásos eljárás fejlődéstörténetének áttekintése 1893-tól napjainkig*. Iustum Aequum Salutare VIII 2012/3-4. sz. 223–237. pp.

tette a koncepciók perек lefolytatását.¹⁰ Az eljárás korábbi jogállami garanciái nagymértékben hiányoztak, s ha az eljáró tanács tagjai mindenben egyetértettek akkor az ítélet már elsőfokon is jogerős volt. A modern igazságszolgáltatás legalapvetőbb értékeit is figyelmen kívül hagyó bíróság egészen 1950-ig működött.

Az 1956-os forradalom és szabadságharc megtorlásaként a népbírósági rendszerhez hasonlóan létrejött a *Légfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa* (LBNT), mint különbírósg, illetve a megyei és fővárosi bíróságokon belül külön tanácsok szerveződtek. Az LBNT egy bíróból és négy ülnökből állt, akik elsőfokú és másodfokú hatáskörrel is rendelkeztek. Amennyiben halálos ítélet született, akkor az LBNT azonnal kegyelmi tanácsá alakult, és a kegyelmi kérvény elutasítása után az ítéletet két óra elteltével végre is lehetett hajtani. Az LBNT 1963-ban szűnt meg.

A társadalmi bíróság életű, s szintén a szocializmus éveiben működő rövid életű bíróság volt.¹¹ Az 1962:24 tvr által felállított bíróság működött minden állami vállalatnál és a több, mint 100 főt foglalkoztató gazdálkodó szerveknél. Tagjait a vállalat dolgozói két évre választották és tipikusan a munkafegyelem és a szocialista együttélés szabályainak a megsértése esetén járhatott el. Ebből következik, hogy a jogi képesítés vagy végzettség e bíróságnál nem volt az ítékezés feltétele. Az 1962-es szabályozás hatásköri megoldása azonban számos problémát vet fel. A bíróság ugyanis eljárhatott az ügyész vagy rendes bíróság által áttett kisebb jelentőségű büntettek, a vállalat dolgozói között felmerült becsületsértés, rágalmozás, könnyű testi sértés, illetve a vállalat és a dolgozók közötti anyagi természetű vitás ügyek esetén is. Az 1975:24. tvr. e hatásköröket szűkítette, s a rendszerváltásig – bár e bíróság igazán sose honosodott meg – a szocialista együttélés szabályainak a megsértése esetén járhatott el, illetve fegyelmi jogkört gyakorolt. Mindezekből adódóan látni kell, hogy a társadalmi bíróság nem lehetett volna jogi értelemben vett bíróságnak tekintni, hanem sokkal inkább egy társadalmi szervnek. Éppen ezért visszas, hogy ellentétben a román vagy a lengyel szabályozással, kisebb polgári és büntetőügyekben is eljárhatott.¹² A rendszerváltást követően, az Alkotmánybíróság szin- te azonnal, a 40/1991. (VII. 3.) AB határozatával alkotmányellenesnek minősítette a testületek működését. Az AB érvelésében a szocialista ideológia feltételezte az állam elhalását, és ezt a folyamatot az állami szervek hatáskörébe tartozó feladatoknak társadalmi szervek hatáskörébe utalásával is igyekeztek gyorsítani. Azonban a társadalmi bíróságoknak az Alkotmány 2. § (1) bekezdésében deklarált demokratikus jogállam keretei között nincs és nem is lehet létjogosultsága.

¹⁰ V.ö.: HORVÁTH ATTILA: *A magyar bírósági szervezet története a szovjet típusú diktatúra idején (1945–1990)*. Jogtörténeti Szemle 2017/1–2. szám. 128. p.

¹¹ A társadalmi bíraskodásról lásd bővebben: VÓKÓ GYÖRGY: *A társadalmi bíraskodás új jogi szabályozásáról*. Jogtudományi Közlöny, 1978/ január hó, 22–28. p.; BAJÁKI VERONIKA: *A társadalmi bíróságokról*. Jogtudományi Közlöny 1960/ július-augusztus hó, 390–401. pp.

¹² RÉVAI TIBOR: *A társadalmi bíraskodás problémái a polgári ügyekkel kapcsolatban*. Jogtudományi Közlöny, 1963/március hó, 156.

III.

A második csoportba azok a különbíróóságok tartoznak amelynek, nem vagy nem feltétlenül köthetőek egy adott történelmi korszakhoz. A katonai büntetőjognak Magyarországon évszázados hagyományai vannak, azonban a 16. század végén illetve a 17. század elején jelentek meg azok a katonai regulák, amelyek a katonai büntetőjog kodifikációját mozgásba lendítették.¹³ A katonai igazságszolgáltatás történetében a II. Rákóczy Ferenc nevéhez köthető Regulamentum Militare és Edictum Universale igazi fordulópont, hiszen létrehozta a négy szintű katonai igazságszolgáltatási szervezetet.¹⁴ A szabadságharc bukását követően a katonai bírászkodás osztrák befolyás alá került, amelynek értelmében elsőfokon az ezredtörvényszék, másodfokon a főhadparancsnokság, míg harmadfokon a Haditanács ítélkezett. E bíróságok mellé a 18. században katonai delegált bíróság, mint fellebbviteli fórum is szerveződött, amelyet 1803-ban az egész császári-királyi hadsereg számára Bécsben felállított fellebbviteli fórum egészített ki. A szabadságharc bukását követően 1855-ben osztrák pátenst Magyarországra is kiterjesztette az osztrák katonai büntetőtörvénykönyv hatályát, amelyet egészen 1930-ig alkalmaztak hazánkban.¹⁵ Szervezeti értelemben mindez azt jelentette, hogy az eljáró parancsnok fegyelmi fenytő hatalommal rendelkezett, míg elsőfokon a honvéd kerületi bíróságok, másodfokon pedig a magyar királyi honvéd főtörvényszék járt el. Az 1912:32. és 33. tck. a közös hadsereg és a honvédség tekintetében külön fórumrendszert hozott létre. A hadseregnél mindez dandárbíróóságokat és hadosztálybíróóságokat, míg a haditengerészetnél matrőzkari bíróságot és tengernagyi bíróságot jelentett. Mind a két fórumnak a közös fellebbviteli bírósága a Legfőbb Katonai Törvényszék volt. A második világháborút követően a honvéd-kerületparancsnokságok (Budapest, Szeged, Pécs Debrecen) lettek az elsőfokú fórumok, míg másodfokon a Kúria honvédbírósági tanácsa járt el.¹⁶ Az 1948:63. tv. rövid időre a Kúria helyett a Katonai Főtörvényszéket állapította meg fellebbviteli bíróságként, azonban az 1954:2. tv. katonai bíróságokat és a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságát jelölte meg az ítékezés fórumaiként.¹⁷ A katonai bíróságokra és ügyészségekre 1946-1954 között 43 különböző jogszabály vonatkozott, amelyek a hatásköri és illetékességi viszonyokat átláthatatlanná tették. A szocializmus időszakában a katonai bírászkodás szervezete 1957-ben állandósult. A 14/1957 (III. 2.) Korm. rendelet ugyanis véglegesítette a katonai bíróságok és ügyészségek szervezetét. Ezt követően elsőfokú katonai bíróság Budapesten, Kaposváron, Győrben, Szegeden és Debrecenben működött. A katonai bíróságok különbíróósági jellege egészen a rendszer-váltásig megmaradt. Az 1991:66. tv. szüntette meg a katonai különbíróóságokat, s együt-

¹³ Cziáky Ferenc szerint ezek közül a legjelentősebbek Bocskai István 1605. évi hadi fegyelmi szabályzata, I. Rákóczy György 1654. évi hadi rendszabálya. V.ö.: FARKAS ÁDÁM – KELEMEN ROLAND: *A polgári Magyarország katonai büntetőjogának és igazságszolgáltatásának történeti vázlata 1867–1944*. Széchenyi István Egyetem Batthyány Lajos Szakkollégium, Győr, 2015. 21. p.

¹⁴ V.ö.: MEZEY BARNA: Az ónodi országgyűlésen elfogadott katonai szabályzatok jogtörténeti jelentőség, In: Hautzinger Zoltán, Bögöly Gyula (szerk.): *Az önálló katonai büntető kodifikáció tricentenáriuma*, Kódex Nyomda Kft, Pécs, 2007. 162–169. pp.

¹⁵ SZENTIRMAY ÖDÖN: *A katonai büntetőjog történeti fejlődésének megvilágítása*. Uránia Könyvnyomda Budapest, 1916. 6. p.

¹⁶ KARDOS SÁNDOR: *A magyar katonai büntetőjog rövid története*. Debreceni Egyetem, Debrecen, 2002. 132. p.

¹⁷ DOHY BEATRIX: *A büntetőjog mozaikjának egy apró darabja*. Katonai Jogi és Hadügyi Szemle, 2015/2. sz. 43. p.

tal rendelkezett arról is, hogy a megyei bíróságokon belül katonai tanácsokat kell kialakítani.¹⁸ E törvénnyel – az európai trendeknek megfelelően – egy több évszázados különbíróóság szűnt meg Magyarországon.

A fiatalkorú bűnelkövetők speciális megítélésének a gondolata a 19. század második felében merült fel, s a század végén hatékony eredményeket ért el az USA-ban. Magyarországon az amerikai illetve a francia-belga eredményeket alapul véve az 1908:36. tc. vezette be a fiatalkorúakra vonatkozó sajátos büntetőjogi szabályokat, amelyhez intézményi változásként a *Fiatalkorúak Bírósága* járult.¹⁹ A bíróságot az 1913:7. tc. állította fel, s így minden törvényszék – és egyes járásbíróóságok mellett is – Fiatalkorúak Bírósága főszabályként, mint egyesbíróóság szerveződött. Ebből adódóan az 1913. évi megoldást klasszikusan nem nevezhetjük különbíróóságnak, azonban a fiatalkorúak büntetőperjeiben a sajátos eljárási rend, és a velük szemben alkalmazható sajátos büntetőjogi következmények érvényesülhettek. A fórumrendszer valódi különbíróósági jelleget az 1947:29. tv-el nyert, amely a Fiatalkorúak Budapesti Törvényszékének a felállításával, a másodfokú ítélezést egy országos illetékességű bírósághoz utalta. A fiatalkorúak különbíróósága egészen 1962-ig működött, amikortól elsőfokon kiázólagos illetékességű helyi bíróságok jártak el. 1962-től 2011-ig a fiatalkorúak helyi bírósági hatáskörébe tartozó ügyében a megyei bíróság székhelyén lévő helyi bíróság, a Fővárosi Bíróság területén a Pesti Központi Kerületi Bíróság járt el.

A *munkaügyi bíráskodás*, a munkaviszonyból (szolgálati viszony) illetve közszolgálati viszonyból eredő, a munkavállaló és a munkáltató közötti jogviták elbírálására irányul. Tekintettel arra, hogy a munkajog önálló szakjoggá válása a 20. század második felében erősödött meg, így a munkaügyi bíráskodásnak a második világháborút megelőzően kevés nyomát találjuk. A munkaügyi bíráskodás osztrák közvetítéssel, német hatásra jelent meg a 19. század második felében, amikor az 1872:8. tc. felhatalmazta az ipartestületeket, hogy részben határozathozatalra jogosult egyeztető bizottságokat hozzanak létre, amelyet az 1884:17. tc. tovább részletezett. Az 1911:1. tc. a munkaügyi bíráskodást a rendes bíróságokhoz, a járásbíróósághoz telepítette.

A különbíróósági szervezetben jelentős előrelépést az 1918:9. néptörvény hozott.²⁰ A munkaügyi bíróság hatáskörébe tartoznak, tekintet nélkül tárgyuk értékére, azok a perek, amelyek magánjogi szolgálati szerződés alapján szolgálati viszonyban álló munkaadó és munkavállaló közt, úgyszintén ugyanegy üzemben szolgálati jogviszonyban álló munkavállalók közt a szolgálati szerződésből felmerülnek. A munkaügyi bíróság egyesbíróóságként vagy tanácsban is eljárhatott. Tanácsban történő ítélezés esetén a bíró mellett két ülnök ítélezett, akik közül egyet a munkavállalók egyet pedig a munkáltatók érdekképviselői szervei delegáltak. Ülnök lehetett, aki *a)* magyar állampolgár *b)* 24. életévét betöltötte, *c)* nem áll apai, gyámi hatalom alatt és csőd alatt. Nem lehetett ülnök az, *a)* aki szabadságvesztés büntetés végrehajtása alatt, vagy politikai jogok gyakorlásának felfüggesztése alatt áll, *b)* aki hamis eskü vagy nyereségvágyból elkövetett bűncse-

¹⁸ Nem minden megyei bíróságon belül alakultak katonai tanácsok, hanem lényegében a korábbi különbíróóságok székhelye szerint illetékes megyei bíróságokon.

¹⁹ V.ö.: TRINCZ ANDREA: *A fiatalkorúakra vonatkozó büntető anyagi és eljárásjogi szabályok kialakulása, fejlődése; a fiatalkorúak bíróságának története*. Büntetőjogi Tanulmányok 1999/1. sz. 219–231. pp.

²⁰ RÚZS MOLNÁR KRISZTINA: *A munkaügyi viták rendezésének története Magyarországon*, *Acta Juridica Et Politica*, Szeged, 2003. 11. p.

lekmény miatt büntetve volt. A Tanácsköztársaság időszakában az ülnökök sorából a munkáltatókat kizárták.

A 9180/1920 M. E. rendelet a munkaügyi bíraskodás rendszerét átalakította, és azt megosztotta a munkaügyi bíróság és az ipartestületek között. Munkaügyi bíróságként a járásbírók jártak el, amely hatásköre továbbra is a szolgálati viszonyból származó perekre terjedt ki. E mellett az ipartestületek továbbra is végeztek egyeztetést, azonban döntésük ellen bírósághoz lehetett fordulni. A második világháború végéig ilyen keretek között folyt a munkaügyi bíraskodás, amelynek szervezeti fejlődéséhez a munkajog önálló jogterületté válása nagyban hozzájárult. A szocializmus éveiben a munkaügyi bíróságok különbírói jellege megszűnt, s azt csak az 1997-es igazságügyi reform állította részben helyre. 2011 óta a közigazgatási határozatok bírósági felülvizsgálatával kiegészülve, minden törvényszék székhelyén közigazgatási és munkaügyi bíróságok működnek, amelyeknek szervezeti reformja a mai napig tart.

A *Közigazgatási Bíróságot*²¹ az 1896:26. tc. állította fel, amely nagyban hozzájárult a jogállamiság és a jogbiztonság hazai biztosításához.²² A Közigazgatási Bíróság, a Kúriával azonos szinten megszervezett bíróság volt, amely a törvényben felsorolt közigazgatási hatóságok döntéseivel szemben igénybe vehető végső fórum volt.²³ Jelentőségét mutatja, hogy a Közigazgatási bíróság elnöke a Kúria elnökével volt egyenrangú. A bíróság két osztályban működött: *a)* általános közigazgatási és *b)* pénzügyi osztályban. A bíróság hatáskörének a megállapítása során porosz mintájú taxációt vett igénybe a jogalkotó. Ez alapján a jogszabály kifejezetten felsorolta azokat az ügycsoportokat, amelyekben a bíróság eljárhatott, azonban ez a taxáció nem volt zárt, ugyanis maga a jogszabály tette lehetővé, hogy későbbi törvények, illetve kormányrendeletek a bíróság által felülvizsgálható közigazgatási határozatok számát növeljék. Ennek eredményeként a második világháború végére, az 1896:26. tc-n kívül közel 50 olyan jogszabály született, amely rendelkezett a Közigazgatási Bíróság hatáskörének a kiterjesztéséről, amelynek következtében a 20. század közepére a közigazgatási határozatok 80 %-a ellen a bírói út igénybe vehető volt. A Kúriához hasonlóan a Közigazgatási bíróságnak is lehetősége volt vitás elvi kérdésekben döntvényeket alkotnia. Ezeket a döntvényeket osztályonként alkották, amelyekhez az eljáró tanácsok kötve voltak.

A Közigazgatási Bíróság előtti eljárásnak az alábbi három legjellegzetesebb tulajdonsága volt. *a)* Közigazgatási Bíróság a törvényben felsorolt szervek határozatai felett csak törvényességi kontrollt gyakorolhatott. *b)* A bíróság előtt jogkérdést és ténykérdést is vitatni lehetett, azaz a bíróság nem volt kötve a közigazgatási szerv által megállapított

²¹ A bíróság felállításáról és annak előzményeiről lásd bővebben: STIPTA ISTVÁN: *A pénzügyi közigazgatási bíróság bíráinak rekrutációja (1884–1896)*. In: Homoki-Nagy Mária, Hajdú József (szerk.): *Ünnepi kötet dr. Zakar András c. egyetemi tanár 70. születésnapjára*. Szeged, 2017. 279–290. pp.; STIPTA ISTVÁN: *A magyar bírósági rendszer története*. Multiplex Media. Debrecen, 1997. 136–150. pp.

²² V.ö.: STIPTA ISTVÁN: *Történeti alkotmányunk és a közigazgatási bíraskodás*. Chronowski Nóra, Pozsár-Szentmiklósy Zoltán, Smuk Péter, Szabó Zsolt (szerk.): *A szabadságszerető embernek: Liber Amicorum István Kukorelli*. Budapest: Gondolat Kiadó. 2017. 348–357. pp.

²³ A közigazgatási határozatok feletti bírói kontroll két világháború közötti megítéléséről lásd bővebben: BALOGH JUDIT: *Felfogások a közigazgatás feletti bírói kontrollról a két világháború közötti debreceni jogoktatásban*. In: Peres Zsuzsanna, Kis Norbert (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Máthé Gábor oktatói pályafutásának 50. jubileumára: Studia sollemnia scientiarum politico-cameralium*. Budapest: Dialóg Campus Kiadó; Nordex Kft. 2017. 53–64. pp.

tényálláshoz. c) A közigazgatási jogvédelem igénybevétele előtt a közigazgatáson belül igénybe kellett venni a rendelkezésre álló jogorvoslatokat. A közigazgatási jogvédelmet a közigazgatási határozat alapján sérelmet szenvedett fél vehetett igénybe, maga a bírósági döntés és jogkör azonban nem jelentette a közigazgatás jogalkotó tevékenysége feletti direkt normakontrollt.

A közigazgatási bíráskodás hiányosságaira a 20. első évtizede világított rá. Az 1905-ös választások eredményeként – a parlamenti többséggel nem rendelkező – darabont kormány került hatalomra. A kormány a törvényhozási többség hiányában a vármegyékkel olyan adót kívánt beszedetni, illetve olyan katonákat kívánt kiállítani, amelyhez a képviselőház nem járult hozzá. A vármegyék alkotmányos jogaikra hivatkozva megtagadták ezen rendelkezések végrehajtását, amelynek következtében a kormány a vármegyei tisztségviselők írtelményének folyósítását megtagadta, úgy főispánokat és kormánybiztosokat nevezett ki. A korabeli közéletben az alkotmányosságot kijátszó, és formálisan legális intézkedések komoly vihart kavartak, így az 1906-ban hatalomra kerülő koalíciós kormány programja között a törvényhatóságok alkotmányos pozíciójának a védelme is szerepelt. E gondolat alapján született meg az 1907:60. tc.-ben biztosított garanciális panasz. A garanciális panasz értelmében a Közigazgatási Bíróság megsemmisíthette a kormánynak vagy a miniszternek minden olyan rendeletét, amely a törvényhatóságnak a törvényben biztosított jogát sértette. A garanciális panasz intézménye megeremtetette a törvényhatóságok bírói védelmét a kormány olyan intézkedéseivel szemben, amelyek a törvényhatóság törvényben biztosított jogát csorbították volna. Maga a garanciális panasz, illetve a helyi önkormányzatok bírói védelme a 20. század elején a leghaladóbb szabályozások közé tartozott, azonban nem érte el és nem is érhetett el az Európában a 2. világháború után kibontakozó alkotmánybírói jogvédelmet. Ugyanis a közigazgatási bíróság a garanciális panasz keretében a) csak kormányrendeleteket vagy miniszteri rendeleteket vizsgálhatott, törvényeket nem; b) csak abban az esetben járhatott el, ha a törvényhatóságnak törvényben biztosított joga sérült. Mindezek ellenére kétségtelen, hogy a Közigazgatási Bíróság a 20. század első évtizedére a magyar alkotmányosság egyik védőbástyájává vált.

A két világháború között a bíróság hatásköre tovább nőtt, amely közül az 1925:26. tc-t kell kiemelni. A törvény a választási bíráskodást, illetve a választásokkal kapcsolatos panaszok elbírálását is a bíróság hatáskörébe utalta. A közigazgatási bíráskodás és a közigazgatási jogvédelmet az 1949:2. tv. szüntette meg, hosszú időre felszámolva a jogállamiság egyik legfontosabb biztosítékát. Ebből adódóan a közigazgatási jogvédelem, és a közigazgatási határozatok bírói felülvizsgálata csak a rendszerváltást követően állt helyre.

Az ember szellemi alkotótevékenységének a jogi védelme Európában több évszázados hagyománnyal bír, azonban a modern szerzői jogi és iparjogvédelmi oltalom a 19. században jelent meg. A 18. század végétől hazánkban az uralkodó diszkrecionális alapon privilégium leveleket adományozott, amelyhez szervezeti keret nem párosult.²⁴ A 19. században mindez a kiegyezéssel változott meg, amikortól az Ausztriával kötött vám- és kereskedelmi szövetség okiratának XVI. cikke szerint a magyar minisztérium

²⁴ V.ö.: PAPP LÁSZLÓ: *Szabadalmi jogalkotás a XIX. században az első szabadalmi törvény megszületéséig*, Collega, 2009/1-2. 69–72. pp.; PAPP LÁSZLÓ: *A szabadalmi jogvédelem történeti perspektívái*, Gondolat Kiadó, Debrecen, 2015. 13–41. pp.

szabadalmat csak az osztrák kereskedelemügyi miniszter hozzájárulásával adhatott, és viszont. A szabadalomlevelet Magyarországon magyarul, Ausztriában németül állították ki és ezek érvényesek voltak az Osztrák-Magyar Monarchia egész területén. Így a Monarchia egységes vám- és kereskedelmi terület, a szabadalmak kedvezményei mind a két állam lakosait megillették. Ugyanakkor szó sincs arról, hogy e megállapodás létrehozott volna bármilyen közös szervet a szabadalmi igények elbírálására, az ugyanis továbbra is a miniszterek hatáskörében maradt. A két ország eltérő gazdasági helyzet miatt azonban a szabadalompolitika nem maradhatott sokáig közös érdekű ügy, így az 1893:41. tc-vel a két ország önálló jogalkotási szabadságát visszanyerte, amelyet követően megszületett az első modern szabadalmi törvényünk, az 1895:37. tc. E jogszabály – osztrák és német mintát követve – felállította a modern szabadalmi bíraskodást Magyarországon.

A *Szabadalmi Hivatal* és *Szabadalmi Tanács* nemcsak elnevezésében, hanem jogállásában is sajátos bíróság volt. Egyrészt ugyanis a dualizmus korában az egyetlen két-szintű különbíróság volt, másrészt a bíraskodáson túl hatósági funkciót is ellátott.²⁵

A Szabadalmi Hivatal elnökből, alelnökből, állandó bírói és műszaki, továbbá nem állandó bírói és műszaki tagokból állt. Az elnököt, az alelnököt és az állandó tagokat a kereskedelemügyi miniszter előterjesztése alapján a király majd kormányzó nevezte ki, míg a kezelőszemélyzetet maga a miniszter. A bírói tagoknak az 1869:4 tc 7. §-ában meghatározott bírói képesítéssel, míg a műszaki tagoknak „*valamely műegyetemen a tanulmányok szabályszerű bevégezése alapján a kir. József műegyetemről nyert, vagy ez által honosított oklevéllel*” kellett rendelkezniük. A Szabadalmi Hivatal hatáskörébe tartozott a szabadalmak megadása, illetve az ehhez kapcsolódó valamennyi adminisztratív ügy elintézése. A hivatal ezeket a feladatokat *bejelentési és bírói osztályban* végezte el. A bejelentési osztály hatáskörébe tartozott különösen a szabadalmi bejelentések vizsgálata, közzététele, visszautasítása, a szabadalom megadása vagy megtagadása, felszólalások elintézése, meghatalmazottak belajstromozása, lejárt szabadalmak megszüntetésének kihirdetése, szabadalmi díjak beszedése. A bírói osztály már vegyes folyamodású hatóság volt. Elsőfokon kizárólag a megvonási, megsemmisítési és a szabadalmak terjedelmének megállapítása iránt indított perekben járt el, amelyeket tanácsülésben tárgyalt. Fellebbviteli fórumként pedig a felszólalások másodfokú elintézése során szintén tanácsülésben járt el. A bírói osztály hatásköri szabályaiból az látható, hogy a már megadott szabadalomból illetve magából az oltalomból folyó jogok védelmét, mint vagyoni jogi kérdést, a törvény rendes bírósági hatáskörben hagyta.

A Szabadalmi Tanács, mint fellebbviteli fórum a Szabadalmi Hivatal fellebbviteli bíróságaként járt el. Ez a hatóság járt el másodfokon a megsemmisítési, megállapítási és megvonási perekben. A Szabadalmi Tanács tagjait a Magyar Korona területén működő felsőbbbíróságok tagjai közül, illetve a kir. műegyetem tanárai közül – a kereskedelemügyi miniszter előterjesztése alapján – az uralkodó nevezte ki. A Szabadalmi Tanács összetételét megvizsgálva ez azt jelentette, hogy általában négy bíró a kúriai bírák közül, kettő pedig a zágrábi hétszemélyes tábla ülnökei közül került ki.

A két világháború között a bírósági jelleg hangsúlyozása végett az 1920:35. tc. a Szabadalmi Hivatalt Szabadalmi Bírósággá, míg a Szabadalmi Tanácsot Szabadalmi Felsőbírósággá nevezte át. A kétszintű különbíraskodás egészen 1927-ig állt fent, ami-

²⁵ v.ö.: PAPP LÁSZLÓ *i. m.* 2015, 50–62. pp.

kor az 1927:20. tc. a Szabadalmi Felsőbírósgot beolvasztotta a Kúriába, így annak tanácsai egy szabadalmi tanáccsal egészültek ki.²⁶ A különbírósg a második világháborút követő években veszített jelentőségéből, és a politikai, gazdasági élet átrendeződését követően okafogyottá vált, így az engedélyezési funkcióját 1949-től az Országos Találmányi Hivatal vette át. Ezt követően a megadott szabadalmakkal összefüggő perek rendszer bírósági útra kerültek. Az 1949. évi 8. tvr a Szabadalmi Bíróságot megszüntette, s annak korábbi bírói osztályának hatáskörét a Fővárosi Ítéltábla kizárólagos hatáskörébe utalta. Az ítéltábla öttagú tanácsban járt el, amelynek két műszaki ülnökét az OTH-hoz kinevezett tanácsstagok közül lehetett kiválasztani. Ezzel a megoldással Magyarországon megszűnt a szakosított szabadalmi bírászkodás. A második szabadalmi törvényünk, az 1969:II. tv. értelmében az OTH-nak a szabadalom megadása; a szabadalmi oltalom megszűnésének megállapítása, illetőleg újra érvénybe helyezése; a szabadalom megsemmisítése és a nemleges megállapítás kérdésében hozott határozatának felülvizsgálatát a Fővárosi Bírósággal kizárólagos illetékességébe utalta.²⁷ A Fővárosi Bírósággal három hivatásos bíróból álló tanácsban járt el, ahol két bírónak felsőfokú vagy azzal egyenértékű műszaki képesítéssel kellett rendelkeznie. Ebből következik, hogy 1969-től a műszaki ülnökök alkalmazása helyett a jogalkotó az eljáró bíróktól várta el a speciális képesítés megszerzését, ami felsőfokú műszaki, vagy azzal egyenértékű képesítést jelentett.²⁸ A felsőfokú műszaki végzettség egyrészt a műszaki egyetem oklevelét jelentette, amellyel egyenértékű volt a tudományegyetemen szerzett biológusi, fizikusi, kémikusi, gyógyszerészeti oklevel. Azonban az igazságügyminiszter egészen 1996 január 1-ig egyéb képesítést is egyenértékűnek fogadhatott el. Mindezekből látható, hogy 1969 után a szakosított bírászkodás nem állt vissza, azonban a sajátos tanács formációt kialakítva a második szabadalmi törvényünk, az elsőfokú bírósági eljárásban érvényre juttatta a specifikációt.

1996. január 1-jén hatályba lépett a harmadik, és a mai napig hatályos szabadalmi törvényünk, a találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvény, amely a 1969-es szabályozást tartotta fenn, azaz az elsőfokú szabadalmi perekre a Fővárosi Törvényszék kizárólagos hatáskörét és illetékességét állapította meg, az ismertetett tanácsai összetételben

Az 1869:4. tc-vel rögzített bírói függetlenség egyik szervezeti következménye a hatalommegosztás rendszerében az volt, hogy a bírósággal a közigazgatástól és a közigazgatás a bírósággal hatáskört nem vonhatott el. Mindez feltételezte a közigazgatás és az igazságszolgáltatás hatáskörének pontos, és kétséget kizáró meghatározását. Az 1869:4. tc. taglalásakor rámutattunk arra, hogy a közigazgatás és igazságszolgáltatás elválasztása tökéletesen nem valósult és nem is valósulhat meg. Egy jogállami polgári berendezkedésben szükségszerű, hogy a bírászkodás igazgatási tevékenységet is végezzen, és elsősorban a bírósággal tehermentesítése szempontjából az is elfogadható, hogy a közigazgatás – meg ha megszorításokkal is – kvázi bírói tevékenységet lásson el. E kivétel körbe azonban a két hatalmi ág között felmerülő hatásköri összeütközések eldöntése azonban nem férhet bele. Az 1869:4. tc. komoly kritikája lehet ennek a kérdésnek a szabályozatlanul hagyása, ugyanis a törvény úgy rendelkezett, hogy a bírósággal és a köz-

²⁶ v.ö.: PAPP LÁSZLÓ *i. m.* 2015, 72–75. pp.

²⁷ A találmányi szabadalmakról szóló 1969:II. tv. 57. § (1) bek.

²⁸ V.ö.: PAPP LÁSZLÓ: *Új tendencia vagy múltó szeszély? A szellemi tulajdon-védelmi bírászkodás általános áttekintése.* Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 2017/3. sz. 7–23. pp.

igazgatási hatságok közötti hatásköri összeütközésről a kormány döntsön. A kormánynak, mint a közigazgatás csúciszervének ilyen jogkörrel való felruházása beárnyékolta a bírói függetlenség deklarálásának jelentőségét. Ugyanakkor érdemes rávilágítani arra is, hogy a törvény tárgyalásakor e problémát a jogalkotó érzékelte, azonban a reform akkori fő irányvonala a modern bírósági szervezet kiépítése volt, így ennek a kérdésnek a rendezését későbbre halasztották.

A 19. század második felében a hatásköri összeütközések rendezésére több modellel találkozunk. *a)* Néhány ország – mint például 1877 előtt Olaszország – a törvényhozás hatáskörébe utalta e kérdést. *b)* Más megoldás szerint a rendes bíróságoknak, általában a legmagasabb szintű bíróságnak kellett a hatásköri összeütközést eldöntenie. *c)* A hatásköri összeütközést a jogalkotó külön bírói fórumra bízta. 1869 után a hatásköri összeütközésekről a kormány döntött, majd 1896 után a Közigazgatási Bíróság. A Közigazgatási Bíróság hatáskörébe utalni a kérdést szerencsésebbnek bizonyult, azonban végső soron nem lehetett megoldás, hiszen ez azt is jelentette, hogy a Közigazgatási Bíróság saját érintettsége esetén is maga döntött. Az említett európai modellek közül a jogalkotó a 20. század elején a harmadik megoldás mellett döntött, s az 1907:61. tc-vel felállította a *Hatásköri Bíróságot*.²⁹

A Hatásköri Bíróság hatásköri összeütközésekben döntött, azonban nem minden állami szerv esetén. Hatásköre csak *a)* rendes bíróság és Közigazgatási Bíróság; *b)* rendes bíróság közigazgatási szerv; *c)* Közigazgatási Bíróság és közigazgatási szerv közötti hatásköri összeütközésre terjedt ki. A Hatásköri Bíróság elnöki tisztjét a Kúria és a Közigazgatási Bíróság elnökei látták el, három évente váltakozva. Az elnökön kívül 8-nyolc-nyolc bíróból állt, akiket a Kúria illetve a Közigazgatási Bíróság tagjai közül kellett választani. A bírák megválasztása során ügyelni kellett arra, hogy a Kúriának mind a polgári mind a büntető tanácsából, míg a Közigazgatási Bíróság mind a két osztályából legyen választott bíró. A tisztség sajátossága volt, hogy arról nem lehetett lemondani a hároméves ciklus alatt. A bíróság az elnökön kívül hat tagú tanácsban ítélt. A két világháború között az 1928:43. tc. valamelyest növelte a bíróság hatáskörét, de az továbbra is az említett keretek között maradt. A bíróságot a Közigazgatási Bírósággal együtt az 1949:2. tv. törölte el.

A kapitalista gazdasági berendezkedés a szabad piaci versenyen alapul, amely piaci verseny kapcsán a 20. század első évtizedeiben felmerült a piaci magatartások szabályozása iránti igény. A tisztességtelen versenyről szóló 1923:5. tc. ennek megfelelően szabályozta a piacon meg nem engedhető magatartásokat, amelyek ekkor még rendesbírói hatáskörbe tartoztak. E meg nem engedhető piaci magatartások egy sajátos körét jelentették a kartellmegállapodások, amelyeket az 1931:20. tc. rendezett³⁰ A kartellmegállapodás: valamely áruval vonatkozóan a termelés, a forgalom vagy az áralakulás tekintetében vagy egyébként a gazdasági versenyt korlátozó, esetleg más módon

²⁹ STIPTA ISTVÁN *i. m.* 1997, 152. p.; KONCZ IBOLYA KATALIN: *Hatásköri bíráskodás Magyarországon*. Jogtörténeti Szemle 2017/1-2. sz. 96–103. pp.

³⁰ VARGA NORBERT: *The Cartel Policy in the Cartel Law Special Attention to the First Cartel Act in Hungary* In: Gellén Klára (szerk.): *Honori et virtuti: Ünnepi tanulmányok Bobvos Pál 65. születésnapjára*, Szeged: Iurisperitus Bt., 2017. 463. p.

szabályozó kötelezettséget alapító jogviszony.³¹ A törvény a kartellek megítélésére több fórumot is létrehozott: a) *Kartellbizottságot*; b) *Kartellbírósgot*.³² A Kartellbírósg a Kúria körében szervezett különbírósg, amely elnökön felül két ítélobíróból és két ülnökből álló tanácsban jár el³³. A Kartellbírósg elnöke a Kúria elnöke vagy másodelnöke vagy egyik tanácselnöke. A Kartellbírósg két tagját a Kúriának előre kijelölt tanácselnökei és ítélobírói közül az eljáró tanács elnöke hívja be. A Kartellbírósg ülnöke tagjait az eljáró tanács elnöke a közül a tíz szakember közül hívja be, akiket az igazságügyminiszter és a közgazdasági miniszter által összeállított, legalább 30 szakember nevét tartalmazó jegyzékből háromévenként előre kijelöl.

Összességében megállapítható, hogy a polgári kori Magyarország gazdag különbírósgai hagyományokkal rendelkezett. E bírósásgok egy része a korszak történelmi sajátosságaihoz igazodott, azonban voltak olyan különbírósgok is, amelyek bármely polgári államberendezkedésben működőképesek lehetnek. A második csoportba tartozó különbírósgok életében a második világháborút követő időszak hozott jelentős törést, s a rendszerváltást követően csak egy részüket állította helyre a jogalkotó. Ennek oka egyrészt az, hogy bizonyos különbírósgai funkciókat 1990 után más bírósásg vagy szerv útján lát el az állam, azonban a munkaügyi, közgazgatási, szabadalmi és fiatalkorúak bíráskodása tekintetében a második világháborút megelőző szervezeti megoldások még napjainkban is történelmi mintául szolgálhatnak.

LÁSZLÓ PAPP

KÜLÖNBÍRÓSGOK SZEREPE ÉS RENDELTETÉSE A MODERN IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁSI RENDSZEREKBN

(Summary)

In Hungary the modern judicial system was based on the Act IV of 1869, which separated the administration and jurisdiction. In the modern Europe, the specialised courts are used by several countries. The study aims to identify the most important specialised courts in the hungarian legal history, with special emphasis on: Military Courts, Labour Courts; Administrative courts and Patent Court.

³¹ Lásd bővebben: HOMOKI-NAGY MÁRIA: *Kartellszerzödések a gyakorlatban*. Versenytükör, 2017/Különszám, 4–13. pp.

³² Emellett bizonyos kérdések rendesbírósgai hatáskörben maradtak. V.ö.: SZABÓ ISTVÁN: Az 1931:XX. örvénycikk rendes bírósásgok előtti gyakorlata, *Versenytükör*, 2017/Különszám, 36–37. pp.

³³ A Kartellbírósg eljárási rendjéről lásd bővebben: VARGA NORBERT: *Kartelleljárásg jog szabályozása és gyakorlata, különs tekintettel a Kartellbírósg működésére*. Versenytükör 2016/12. sz. 84–95. pp.